

I. Inleiding

In het februari-nummer van dit maandblad is door collega Drs. J. de Jong een uitvoerige beschouwing gewijd aan de materie van de belastinglatenties, voor zover die verband houden met de vennootschapsbelasting.

In de beroepskring van de accountants was reeds bekend dat een beschouwing van de hand van de Jong in dit blad verwacht kon worden. In de studievergadering van 19 januari 1963, gewijd aan de bespreking van het C.A.B.-rapport „De vraagstukken, welke samenhangen met de invloed van de latente belastingverhoudingen op de jaarrekening van de naamloze vennootschap”, bracht hij nl. ter kennis van deze vergadering dat de redactie van het M.A.B. hem had uitgenodigd dit rapport te bespreken. Tevens deelde hij daarbij mede dat hij aan de redactie had geantwoord dat van een bespreking eerst sprake kon zijn na de behandeling van bedoeld rapport in de studievergadering.

Eenzijds ben ik - als één van de leden van de sub-commissie die belast was met de voorbereiding van het bedoelde C.A.B.-rapport - gaarne bereid met de Jong te constateren dat dit C.A.B.-rapport en de discussies in de studievergadering een belangrijke bijdrage tot de meningsvorming hebben gegeven. Anderzijds wil ik daar dan echter gaarne meteen aan toevoegen dat ik toch ook de volgende passage uit het slotwoord van de voorzitter van het N.I.V.A. volledig onderschrijf.

„Ik dank al degenen, die hebben bijgedragen tot de meningsvorming over dit onderwerp, een meningsvorming die wij in beginsel niet als afgesloten beschouwen, maar ten aanzien waarvan wij moeten overwegen in welke vorm wij hierover een discussie kunnen houden. Misschien kan dit in de vakliteratuur tot zijn recht komen”.

Tegen deze achtergrond van de feitelijke stand van zaken moet niet alleen het accountantsberoep, maar moeten ook allen die buiten deze kring gediend zijn met een verdere behandeling van de vraagstukken rondom de belastinglatenties, collega de Jong, van wie men niet alleen in accountantskringen maar ook daarbuiten weet dat hij een bijzondere belangstelling voor dit onderwerp heeft, dankbaar zijn voor de bijdrage die hij met zijn beschouwingen in het februari-nummer heeft willen geven om aan de meningsvorming verdere gestalte te geven.

Opvallend - en naar mijn mening te betreuren - is het hierbij wel dat, anders dan op grond van de in het vorenstaande zeer summier geschetste ontwikkeling verwacht mocht worden, de Jong zijn bijdrage niet brengt in de vorm van een kritisch-motiverende bespreking van het rapport, doch door een op zich zelf staande beschouwing te geven. Hij moet zich wel gerealiseerd hebben dat een dergelijke aanpak in het bijzonder teleurstellend is voor de sub-commissie die het rapport heeft voorbereid en voor de instanties van het N.I.V.A. die meenden het rapport in de openbaarheid te kunnen brengen en er een studievergadering aan te kunnen wijden. Dat de meningsvorming bij een bespreking van het C.A.B.-rapport alleen maar gediend zou zijn geweest door naar dienovereenkomstig bevind van zaken een scherp en kritisch afgestemd geluid te laten horen ten aanzien van toegepaste grondslagen, toegepaste methodiek en conclusies en aanbevelingen die in het rapport worden gegeven, spreekt vanzelf. Het zou immers de logische aanvulling zijn om te komen tot een gefundeerde meningsvorming.

Diegenen die met mij een zelfstandige aanpak betreuren omdat zij daarin althans enigermate een stap terug zien, wil ik er op wijzen dat een ieder de vrijheid heeft zijn bijdrage te brengen op een wijze die hem het meest geëigend lijkt.

Ik wil hierbij nog opmerken dat het onder bepaalde omstandigheden zelfs uitermate nuttig kan zijn bewust een stap terug te doen, omdat de ervaring ons leert dat een „se retirer pour mieux sauter” speciaal voor de meningsvorming zeer effectief kan zijn.

Neemt men bovendien nog in aanmerking dat de Jong het doelmatiger acht een op zichzelf staande beschouwing te geven - hij stelt dit zo in de inleiding van zijn artikel, alhoewel ik zoals ik hierna nog zal toelichten node de motivering mis vanuit welke gezichtshoek dit „doelmatiger” is neergeschreven - dan zou men al aardig vrede kunnen nemen met de gevolgde gedragslijn van een meer zelfstandige behandeling.

Toch blijven ook dan nog naar mijn mening belangrijke bezwaren bestaan tegen de wijze waarop de Jong de materie brengt. Bezwaren die ik zou willen samenvatten in de vooraf te geven conclusie dat hij het vraagstuk te apodictisch, te weinig motiverend brengt. Ook al zouden zijn conclusies en aanbevelingen op zich juist zijn en al zou er zelfs geen mogelijkheid zijn voor andere, afwijkende, doch eveneens juiste aanbevelingen en conclusies¹⁾, dan nog komt het mij voor, dat de meningsvorming vooral gediend is met het belichten van „het waarom”.

Voor het benaderen van de fout in de eigen denkrichting heeft men nu eenmaal behoefte vooral aan de motivering, het belichten van de grondslagen, het geconfronteerd worden met die punten in het eigen vermeend logisch denken, waar tóch kennelijk een fout moet zitten. Men wordt voor de oplossing van de eigen problematiek doorgaans onvoldoende gebaat met een uiteenzetting die in hoofdzaak is ingesteld op het aangeven „waar” de problemen liggen en „hoe” die moeten worden opgelost. Men heeft er dan betrekkelijk weinig aan te weten dat een dergelijke uiteenzetting het oordeel van een deskundige is, geschraagd door „vele jaren ervaring met en discussie over het vraagstuk van de latente belastingverhoudingen onder beroepsgenoten”.²⁾

In aansluiting op bovenstaande gedachtengang zou ik nog willen wijzen op de volgende door de Jong in de inleiding van zijn artikel opgenomen passage: „De geïnteresseerde lezer zal het niet moeilijk vallen, door „raadpleging van de aangegeven publicaties, tot een *vergelijking*”³⁾ van de meningen te komen”. Aan deze passage zou de conclusie kunnen worden opgehangen dat de Jong de kritische analyse, die ik voor een gefundeerde meningsvorming zo essentieel acht, bewust heeft willen ontgaan.

In het voorgaande wees ik er reeds op dat de Jong zijn aanpak als doelmatiger betitelde, waarbij ik als kanttekening plaatste dat ik nog zou toelichten waarom ik node de motivering mis, vanuit welke gezichtshoek dit is neergeschreven. Ik ben ten aanzien van die gezichtshoek dan van mening dat daarover misverstand zou kunnen ontstaan.

Bezieet men immers het vraagstuk vanuit de gezonde einddoelstelling „het willen komen tot een gefundeerde meningsvorming” en constateert men, zoals de Jong dat doet, dat „de meningen onder beroepsgenoten belangrijk afwijken”, dan zou

¹⁾ Hierbij wordt gedacht aan de tolerantiegrenzen van het goed koopmansgebruik.

²⁾ M.A.B. februari 1964, blz. 42.

³⁾ Cursivering van mij.

dit de conclusie zelfs kunnen rechtvaardigen dat een niet-kritisch-analyserende aanpak niet eens als doelmatig, laat staan als doelmatiger kan worden betiteld. Een motivering voor dat doelmatiger zou dan hoogstens gevonden kunnen worden in de methodiek van aanpak. Of om het iets concreter nog aan te geven, het ware denkbaar dat de Jong zich in eerste aanleg heeft willen beperken tot het - niet of nauwelijks motiverend - weergeven van de eigen visie (met mogelijkheid voor de lezer tot het vergelijken van de meningen), waarbij hij dan tevens heeft gedacht om later daarop aansluitend, dus in tweede étape, een kritische analyse over de grondoorzaken voor die „zo belangrijke meningsverschillen” te laten volgen.

Ik meen sterk te mogen betwijfelen of het „doelmatiger” bij collega de Jong wel op deze gedachtengang stoelt.

Als meest waarschijnlijke verklaring voor zijn wat onbevredigende wijze van behandeling lijkt het mij meer voor de hand liggend dat hij bewust afstand heeft willen nemen van een kritisch-analyserende behandeling, omdat hij op wat al te emotionele wijze van zijn bezwaren tegen het C.A.B.-rapport op de studievergadering heeft blijk gegeven. Mocht dit zo zijn dan zou ik als mijn persoonlijk oordeel willen geven dat ik het zuiver zakelijk bezien ten eerste betreur, maar er tegen die achtergrond toch wel begrip voor kan opbrengen. Het „doelmatiger” krijgt dan echter wel een zeer bijzonder accent en vooral, nu met de behandeling buiten de kring van de beroepsgenoten getreden wordt, voel ik het ontbreken van de gezichtshoek van waaruit dat „doelmatiger” is geplaatst als een zeer te betreuren leemte.

In dit verband meen ik goed te doen de Jong nog te wijzen op een interpretatiemogelijkheid die én zijn wijze van behandeling, én het ontbreken van een toelichting op het „doelmatiger”, én de in het vorenstaande uit zijn inleiding aangehaalde passage over „De geïnteresseerde lezer” juist in beroepskringen, tegen de achtergrond van zijn emotionele reactie op de studievergadering, zou kunnen krijgen. De interpretatie nl. dat van een kritisch-analyserende aanpak is afgezien omdat het C.A.B.-rapport een dergelijke aanpak niet waard zou zijn en de geïnteresseerde lezer, uit pure interesse daarvan desnoods wel kennis zou kunnen nemen, maar voor zijn meningsvorming er feitelijk nuttiger aan zou doen het maar achterwege te laten.

Ik ken collega de Jong te goed om niet te weten dat dit beslist zijn opvatting niet is. Maar juist daarom leek het mij uitermate nuttig deze interpretatiemogelijkheid naar voren te brengen om meteen ten stelligste af te wijzen.

Deze wat uitvoerige inleiding leek mij noodzakelijk omdat met deze voortgezette behandeling de discussie over het in het C.A.B.-rapport behandelde onderwerp buiten de eigen beroepskring van de accountants wordt gebracht.

II. *Is er wel sprake van belangrijke afwijkingen in de meningen?*

Overziet men de tot nu toe over het vraagstuk der latenties gevoerde discussies, dan zou men als eerste oppervlakkige indruk het beeld van een slagveld kunnen krijgen. Echter bij rustige bezinning en nadere beschouwing van de naar voren gekomen meningsuitingen meen ik dat de zaak sterk overtrokken wordt, door te spreken van belangrijke afwijkingen in de meningen.

Veel meer dan dat er gesproken moet worden van belangrijke meningsverschillen meen ik te mogen stellen dat er vooral sprake is van een gemis aan eenheid van conceptie voor de behandeling van het vraagstuk.

Reeds bij de discussies op de studievergadering kreeg ik, bij de op zich zeer te waarderen veelal rechtlijnige, met cijfervoorbeelden toegelichte en daardoor op zich wel overtuigend aandoende kritiek, toch sterk de indruk dat het bij herhaling slechts ging om „vermeende tegenstellingen”. Vermeende verschillen in uitkomst vooral bij een casuistische benadering van de problemen, uitsluitend veroorzaakt door het aanleggen van een andere invalshoek van waaruit de materie werd benaderd.

Juist bij gemis aan eenheid van conceptie in de benaderingsmethode is een casuistische behandeling uitermate gevaarlijk. Men maakt dan namelijk zo gemakkelijk de volgende fout.

Men stelt een casuspositie. Werkt deze naar men meent uit vanuit de gezichtshoek van degene wiens standpunt men met de gestelde casus wil toetsen. Men komt daarbij tot een niet bevredigende uitkomst en concludeert hieruit tot het moeten bestaan van meningsverschillen. In feite blijkt dan dikwijls slechts de volgende fout te zijn gemaakt. Men was er ten volle van overtuigd de casus uit te werken vanuit de gezichtshoek van de ander, maar heeft toch ergens onbewust de fout gemaakt de invalshoek van waaruit de ander het geval benaderde te vereenzelvigen met de eigen invalshoek. Een fout die zich duidelijk zou demonstreren wanneer men die casus door de ander zelf zou laten uitwerken, waarbij dan een wel bevredigende uitkomst zou zijn verkregen.

Voorals toevoeging op mijn mening de behandeling van het vraagstuk van de latenties terzake van de vennootschapsbelasting teveel in de richting van de casuïstiek dreigt te worden getrokken, wil ik nog op een bijzonder gevaar van een te casuïstische aanpak wijzen. Het gevaar namelijk dat men daarbij komt aandragen met aan de praktijk ontleende, zeer gecompliceerde en daardoor voor de praktische uitwerking ook inderdaad moeilijk liggende gevallen. De kans bestaat dan dat men geen juiste scheidingslijn trekt tussen de bijzondere niet principiële moeilijkheden van het geval en de algemeen principiële kanten die het heeft. En dit dan met als groot gevaar dat verschillen in uitkomst, uitsluitend veroorzaakt door het binnen aanvaardbare tolerantiegrenzen doorhakken van knopen, worden aangediend als belangrijke meningsverschillen.

Om in mijn kritiek op een te casuïstische aanpak niet misverstaan te worden, wil ik er nog wel aan toevoegen, dat ik de casuïstiek als toets op een vanuit algemene principes beredeneerde oplossing beslist niet afwijs. Integendeel, deze vorm van casuïstiek kan in het algemeen al slechts bij hoge uitzondering gemist worden. Zij kan zeker niet gemist worden wanneer het om een complexe problematiek gaat. En het vraagstuk van de latenties terzake van de vennootschapsbelasting is stellig complex.

De casuïstiek kan dan het noodzakelijk middel zijn om te toetsen of:

- 1e. in de veronderstelde logische redenering geen denkfout is gemaakt;
- 2e. alle venstertjes die in verband met de complexe aard moesten worden opengetrokken ook wel opengetrokken zijn.

Die casuïstiek wordt dan dus vooral een toets op de juistheid en de volledigheid in de beredenering. Als methodiek voor de benadering van het z.g. latentievraagstuk zou ik dus willen pleiten voor de in het algemeen zo doelmatige combinatie van deductieve opzet en inductieve toetsing.

Dat men bij die inductieve toetsing er goed aan doet gecompliceerde, dus wat

men wel noemt moeilijke gevallen te hanteren, zou bij oppervlakkige beschouwing als een aanbeveling strijdig met het eerder gegeven betoog kunnen worden aanmerkt. Die strijdigheid is er echter beslist niet wanneer men bedenkt dat juist een gecompliceerd geval de grootste waarborg biedt voor de volledigheid van de toets. Wel echter moet men zich daarbij vooral goed voor ogen houden dat een verantwoord hanteren van zo'n gecompliceerd geval vooraf om een scherpe en kritische beoordeling vraagt of en in hoeverre daarbij bijzondere, niet principiële complicaties in het geding zijn. De invloed van deze bijzondere complicaties moet dan, omdat zij niet van principiële aard is, in beginsel vooraf duidelijk worden afgebakend. Zou men dit niet doen dan loopt men het gevaar tot foutieve conclusies te komen.

III. *Het gemis aan eenheid van conceptie en de daaraan verbonden gevaren*

Het gemis aan eenheid van conceptie voor de benadering van het vraagstuk komt naar mijn mening op drieërlei wijze tot uiting.

- 1e. Geen eenheid van opvatting over de inhoud van het latentie-begrip.
- 2e. Verschil in methodiek, globaal te typeren als het toepassen van de statisch ingestelde tegenover de meer dynamisch ingestelde benadering. Men zou het ook kunnen noemen de benadering vanuit de balanspositie (vermogenspositie) tegenover de benadering vanuit de resultatenrekening.
- 3e. Verschil in grondmateriaal, te weten de bedrijfseconomische jaarrekening naast de commerciële jaarrekening. Ik moet hier de opmerking bij maken dat deze twee benamingen in de discussies beslist niet gebezigd zijn als synoniemen. Men wil er nadrukkelijk mee doen uitkomen dat het om jaarrekeningen gaat die een verschillend resultaat en verschillend vermogen te zien geven.

Dat dit gemis aan eenheid van conceptie een zeer groot gevaar inhoudt dat er in de discussie kortsluiting ontstaat, ligt voor de hand. Ik gaf reeds als mijn oordeel dat het tot „vermeende verschillen in opvatting” aanleiding kan geven. Zakelijk bezien vind ik het dan ook zo jammer dat de Jong, die in zijn artikel de materie vooral vanuit de balanspositie benadert en daaraan aangepast aan het latentie-begrip een inhoud geeft die afwijkt van het in het C.A.B.-rapport gebezigde, niet tot een kritische vergelijking van de conclusies en aanbevelingen is gekomen. Ik ben geneigd aan te nemen dat, indien hij dat wel zou hebben gedaan, hij met mij van oordeel zou zijn dat er zeker niet gesproken mag worden van „in belangrijke mate afwijkende meningen”.

Uit de tot nu toe naar voren gekomen meningsuitingen en discussies krijg ik zo het gevoel dat - bewust of onbewust, maar naar mijn mening in elk geval weinig vruchtbaar - het een strijd dreigt te worden over de inhoud van het begrip latenties. Een strijd waarbij die inhoud niet alleen wat erg formalistisch, doch bovendien ook wat al te veel vanuit de juridische gezichtshoek van toekomstige rechten en toekomstige verplichtingen benaderd gaat worden. Ik memoreer in dit verband maar enige onderscheidingen die tot nu toe in de discussies, zowel om meningen te étaleren als om meningsverschillen te overbruggen, naar voren zijn gekomen, zoals winstlatenties, vermogenslatenties, schijnbare latenties, actieve en passieve latenties⁴⁾.

⁴⁾ Collega de Jong gebruikt in zijn artikel de termen actieve en passieve latenties voor resp. de latente claims en de latente verplichtingen. Taalkundig lijkt mij dit woordgebruik absoluut fout en ook als vakjargon vind ik deze woordkeus weinig geslaagd.

Ik vind die strijd hierom zo weinig vruchtbaar, omdat ik daarin niet anders kan zien dan een wat formalistische schermutseling, waardoor de aandacht dreigt afgeleid te worden van de centrale doelstelling, die met de bestudering van het zg. latentievraagstuk terzake van de vennootschapsbelasting beoogd wordt. Deze centrale doelstelling kan naar mijn mening geen andere zijn dan na te gaan hoe de invloed van de vennootschapsbelasting, zijnde in beginsel een winstbelasting, in de jaarrekening op een aanvaardbare wijze tot uitdrukking moet worden gebracht. Ik dacht te mogen aannemen dat wij het er allen over eens zijn dat dit toch feitelijk de centrale doelstelling is die wij met het z.g. latentievraagstuk terzake van de vennootschapsbelasting willen bereiken.

Reeds in de besprekingen van onze sub-commissie die het C.A.B.-rapport heeft voorbereid gaf ik als mijn persoonlijke mening dat ik mij met het inkapselen van dit centrale probleem in het z.g. vraagstuk der latenties niet erg gelukkig voelde.

En wel hierom niet, omdat, zelfs met een zich steeds scherp voor ogen houden van de meer algemene doelstelling zoals ik die hierboven formuleerde, *een benadering van de materie vanuit de zg. latenties toch altijd als bezwaar blijft houden dat het hoofdprobleem slechts langs indirecte weg benaderd wordt.*

Ik wil gaarne mijn bezwaren tegen deze indirecte benadering, die dus ook in het C.A.B.-rapport in hoofdzaak wordt gevolgd, nog wat nader toelichten. Door uit te gaan van de zg. latenties volgt men een indirecte procedure. Men gaat een veronderstelde, reeds verkregen voorlopige, en op zich onjuiste uitkomst er door bijvullen. Men gaat door middel van die latenties iets corrigeren, men gaat er mee „bijsturen”. Door de benadering vanuit het latentienvraagstuk wordt naar mijn oordeel dan ook teveel de indruk gewekt dat de voorlopige en onjuiste uitkomst zonder vooraf geregelde principiële koersbepaling, dus eenvoudig spelevarend, verkregen is. Zelfs al zou men zich bij dit bijsturen de juiste centrale doelstelling goed voor ogen houden en al zouden dus de uiteindelijk verkregen uitkomsten volledig aanvaardbaar zijn, dan nog kan men zich ernstig afvragen of dat wel een doelmatige methodiek is.

Het gevaar van deze indirecte benadering is verder, ik wees daar reeds op, dat men die centrale doelstelling uit het oog gaat verliezen en het vraagstuk van de latenties te veel als een zelfstandig vraagstuk gaat zien. Met als gevaar een te formalistische, te juridische benadering van de problemen. Een benaderingswijze die weer als natuurlijke dreiging in zich heeft dat het vraagstuk teveel en te eenzijdig vanuit de balanspositie wordt aangepakt.

Het gemis aan eenheid in conceptie bij het zg. latentienvraagstuk, zo mag dunkt mij de conclusie wel zijn, vindt mogelijk mede in belangrijke mate zijn verklaring in het zich onvoldoende realiseren dat het een indirecte benadering van een meer algemeen vraagstuk is.

Tegen deze totale achtergrond lijkt het mij weinig vruchtbaar vanuit een of ander latentiebegrip te gaan analyseren wat ons in onze gedragingen bij het opstellen van de jaarrekening bindt en wat ons mogelijk verdeeld houdt.

Nuttiger lijkt het mij vanuit de meer algemene doelstelling te gaan benaderen welke problemen er liggen en of en in hoeverre die aanleiding kunnen geven tot toelaatbare afwijkingen bij de uitwerking c.q. tot belangrijke meningsverschillen. Die meer algemene doelstelling is dan, zoals ik reeds aangaf, te onderzoeken welke invloed er van de heffing van de vennootschapsbelasting uitgaat op de presentatie van de jaarrekening. Men zou kunnen zeggen dat op deze wijze, vanuit een directe

benadering van het hoofdprobleem, op indirecte wijze het latentievraagstuk benaderd wordt. Formele scherpslijperij over de inhoud van het latentiebegrrip wordt op deze wijze ontgaan. Het is welhaast vanzelfsprekend dat wat bij deze wijze van aanpak als „Voorziening voor belastingen” uit de bus komt niet kan aansluiten op ieders latentiebegrrip. Mijn antwoord op deze formele kritiek heb ik feitelijk in het voorgaande reeds gegeven met de opmerking dat mij een discussie over de inhoud van het latentiebegrrip weinig vruchtbaar voorkomt. Belangrijker is het of we het eens kunnen worden over de hoogte van de in de resultatenrekening en de balans op te nemen posten. Als we het daar over eens kunnen worden dacht ik dat het nauwelijks zinvol is ons druk te maken over de vraag of en in hoeverre bijv. de betreffende passiefpost in de balans zou kunnen worden omschreven als „Voorziening voor *latente* belastingen”. Ik ben er van overtuigd dat we allen de omschrijving „Voorziening voor belastingen” voldoende acceptabel vinden.

IV. *Algemene benadering van de problemen die voor het opstellen van de jaarrekening voortvloeien uit de z.g. heffing van vennootschapsbelasting*

1. *Enige voor de eenheid van conceptie gemaakte algemene vooropstellingen*

Bij het analyseren van deze problemen doen we goed, teneinde de eenheid van conceptie te waarborgen, van de navolgende nadrukkelijke vooropstellingen uit te gaan.

- 1e. De continuïteit van de onderneming. (Ook collega de Jong stelt dit nadrukkelijk.)
- 2e. Met jaarrekening wordt bedoeld een volgens bedrijfseconomische maatstaven op aanvaardbare wijze opgestelde jaarrekening. We roepen dus geen controverse op tussen de z.g. bedrijfseconomische en de commerciële jaarrekening. In principe immers moet ook de commerciële jaarrekening naar bedrijfseconomische maatstaven gemeten, aanvaardbaar zijn. Ik vind dan ook dat er voor ons als accountants geen controverse mag zijn tussen de begrippen bedrijfseconomisch en commerciële jaarrekening.

Als doelstelling van de jaarrekening komt dan naar voren dat er volgens een bedrijfseconomisch verantwoord systeem van resultatenbepaling inzicht dient te worden gegeven in de in het jaar behaalde resultaten, alsmede, dat in aansluiting op dat systeem van resultatenbepaling, een bedrijfseconomisch verantwoord inzicht dient te worden verstrekt in de vermogenspositie per het einde van de periode die door de resultatenrekening wordt bestreken. Uiteraard geldt deze doelstelling evenzeer voor de steeds meer toegepaste verslaggeving op kortere termijn.

Ik heb bewust de doelstelling van de jaarrekening zo geformuleerd om daardoor scherp te doen uitkomen dat de in de balans toegepaste waarderingsgrondslagen beslist niet op zichzelf staan, doch gebonden zijn aan het, binnen de begrenzingen van het bedrijfseconomisch toelaatbare, gekozen systeem van resultatenbepaling. Dit betekent dus ook dat het vermogensbeeld van de jaarrekeningbalans nooit meer kan zijn dan een betrekkelijk beeld. Betrekkelijk in die zin dat het steeds gerelateerd zal moeten worden aan het systeem van resultatenbepaling. Op dat systeem zelf is vanzelfsprekend ook weer het continuïteitsprincipe, in de zin van volgtijdige uniformiteit, van toepassing.

2. Voorlopige beperking van het probleem tot de z.g. winstverschuivingen

De problemen die voor het opstellen van de jaarrekening uit de heffing van de vennootschapsbelasting voortvloeien meen ik het meest doelmatig *étappegewijs*, langs de weg van de afnemende abstractie, te kunnen benaderen. Ik ga daarom uit van een nieuw gevestigde onderneming en zie voorlopig af van de z.g. waardewijzigingen die bedrijfseconomisch buiten het winstbegrip vallen, doch fiscaal wel onder het winstbegrip zijn gebracht. Bij dit vereenvoudigde uitgangspunt gaat het voorlopig dus uitsluitend om het probleem van winstverschuiving tussen de jaarlijks berekende bedrijfseconomische winst (vóór aftrek van de belastingen) en de jaarlijks berekende fiscale winst. Uitsluitend een gevolg dus van het per jaar en dientengevolge ook tot en met het jaar niet volledig in de pas lopen van één of meerdere kostenposten en één of meerdere opbrengstrubrieken. Het natuurlijk complement hiervan is een ander balansbeeld, met een andere waardering van de kapitaalcomponenten en verschil in uitkomst van het eigen vermogen.

In de gegeven beschouwingen in het rapport en ook in het artikel van de Jong is voldoende belicht dat er zeer wel tussen de totale resultaten per jaar en zelfs tussen de totale resultaten tot en met het jaar volkomen overeenstemming kan zijn, terwijl toch de individuele kostenposten en individuele opbrengstrubrieken op zich niet in de pas lopen. Onderlinge afwijkingen dan dus in de per jaar of tot en met het jaar „afgelegde weg” per kostenpost of opbrengstrubriek, die elkaar in totaal per jaar of eventueel tot en met het jaar echter heel toevallig precies kunnen compenseren. Voor goed begrip wil ik er nog op wijzen dat een hoger bedrag in enig jaar voor een bepaalde kostenpost in de bedrijfseconomische jaarrekening opgenomen, evengoed kan betekenen dat men ten opzichte van de fiscale situatie gaat voorlopen, als dat een achterstand wordt ingehaald. Zo ook omgekeerd bij een lager bedrag voor een kostenpost.

2.1. De dynamische opbouw van de voorziening voor belastingen

Als algemeen beginsel vooropstellende dat de bedrijfseconomische resultatenrekening inzicht moet geven in het resultaat na aftrek van de vennootschapsbelasting, kan dunkt mij de conclusie geen andere zijn dan dat - afgezien van bijzondere omstandigheden - het in aftrek te brengen bedrag in causale relatie moet staan met de bedrijfseconomische winst. Dit is niet anders dan een specifieke toepassing van een algemeen bedrijfseconomisch beginsel voor de jaarlijkse resultatenbepaling. Het beginsel namelijk dat bij toerekening van bepaalde opbrengsten aan een bepaald jaar de met die opbrengsten in causale relatie staande kosten eveneens aan dat jaar moeten worden toegerekend.

Gegeven dat de vennootschapsbelasting een vrijwel proportionele belasting van de winst is, waarvan de procentuele hoogte in de tijd tamelijk concreet vaststaat, meen ik dat we, in deze vereenvoudigde veronderstelling, het prototype hebben van een door de bedrijfseconomie normatief aanbevolen oplossing. De oplossing namelijk van het op dynamische grondslag, op basis van een voor de onderneming normatief te achten percentage, bepalen van de last, die als dotatie aan de voorzieningenrekening voor vennootschapsbelasting wordt toegevoegd. Een voorzieningenrekening waarop dus wordt afgeboekt bij het verschuldigd worden van de vennootschapsbelasting. Deze methodiek is een andere dan de door collega de Jong aangegeven methode, waarbij telkenjare per balansdatum, dus op sta-

tische grondslag, de noodzakelijke stand van de voorziening voor belastingen wordt bepaald. Afgezien nog van de principiële bezwaren tegen deze statische wijze van het vaststellen van de voorziening, ben ik van mening dat ook de dynamisering in de verslaggeving met als bijzonder symptoom de maandelijks of driemaandelijks externe informatie, in zeer sterke mate dwingt tot een oplossing in de door mij aangegeven richting.

2.2. *Dotatie op nominale hoogte dan wel op contante-waarde-basis?*

Ook bij de door mij voorgestane methodiek moet de vraag gesteld worden of de dotatie op de nominale hoogte van de voor de onderneming normatief te achten belastingheffing, dan wel op de contante waarde ervan moet worden afgestemd. Mij nog altijd houdende aan het vereenvoudigde geval van de nieuw opgerichte onderneming zou ik deze vraag zeer algemeen als volgt willen beantwoorden. Bedrijfseconomisch lijken mij beide standpunten verdedigbaar. Echter kijkend naar de wijze waarop, op andere fronten dan dat van de belastingen, de dotatie aan een voorzieningenrekening wordt bepaald, gaat mijn voorkeur uit naar een dotatie op nominale hoogte.

Ik gaf reeds aan dat voor mij het zwaartepunt voor de presentatie van de jaarrekening ligt bij een bedrijfseconomisch verantwoord systeem van resultatenbepaling. Ik onderschrijf dus stellig niet het oordeel van de Jong „dat de aan te brengen correcties zullen *moeten* geschieden naar hun waarde op het moment van het opmaken van de jaarrekening”.⁵⁾ Voor mij is dat een te statische benadering en een te apodictisch geluid. Ik wil natuurlijk wel onderschrijven dat een uitstel van belastingheffing een rentevoordeel meebrengt. En ook nog dat het bedrijfseconomisch nog wel verdedigbaar zou kunnen zijn dit rentevoordeel toe te rekenen aan het jaar waarin het uitstel wordt verleend. Maar gezonder vanuit goed koopmansgebruik, sterker gefundeerd als een bedrijfseconomisch verantwoorde wijze van resultatenbepaling, en dus in het algemeen beter verdedigbaar lijkt mij het systeem, waarbij dit rentevoordeel wordt toegerekend aan de jaren, waarin dit uitstel wordt genoten. Ik zou zelfs durven beweren dat ook de Jong dit z.g. contante-waardebeginsel zeker niet universeel toepast. Ik zou hem willen vragen hoe hij de jaarrekening opstelt bij een onderneming die voor een bepaald aantal jaren een belangrijke renteloze geldlening krijgt of een lening tegen een zeer uitzonderlijk lage rente. Ik wil nog een paar bezwaren geven die ik persoonlijk tegen het contante-waardebeginsel bij het treffen van voorzieningen in het algemeen en bij die voor belastingen in het bijzonder heb.

- 1e. Het is normaliter een tamelijk gemillimeter, dat bovendien nog, gezien vanuit het algemeen principe dat voor het bepalen van de voorzieningen in acht genomen moet worden (binnen de grenzen van het toelaatbare aan de veilige kant blijven) in negatieve richting werkt.
- 2e. Het is in de uitvoering tamelijk bewerkelijk.
- 3e. De termijnen waarover uitstel van betaling wordt genoten staan zeer veelvuldig niet objectief vast. Het systeem is dus zeker niet vrij van subjectieve beïnvloeding en de „bestendige gedragslijn” wordt dus onvoldoende gewaarborgd.

Ik wil tenslotte nog de opmerking maken dat indien men het contante-waarde-

⁵⁾ M.A.B. februari blz. 45. Cursivering van mij.

beginsel in principe al zou willen toepassen, men zich er toch ernstig over zal dienen te beraden of dit dan in het concrete geval niet het meest economisch is op te lossen door het normatieve percentage voor dotering aan de voorzieningenrekening wat te verlagen.

De detaillistische wijze van berekening, zoals de Jong die ons als normaal gedragspatroon aandient en die wordt gemotiveerd met het z.g. „termijnenconflict”, zal naar mijn mening slechts in zeer uitzonderlijke situaties verantwoord zijn.

Samenvattend zou ik als conclusie willen geven dat de aangegeven verschillen in opvattingen en feitelijke uitwerking nog wel binnen de tolerantiegrenzen van het goed koopmansgebruik blijven.

2.3. Het bijzondere risico gelegen in de fiscale beperking in de verliescompensatie

Tot nu toe is bij de overwegingen nog geen rekening gehouden met de bijzondere factor dat fiscale verliezen niet onbeperkt voor compensatie in aanmerking komen. De „carry-back”-bepaling maakt het mogelijk het verlies van enig jaar te compenseren met de winst van het vorig jaar, terwijl dan verder, voor zover door „carry-back” het verlies nog niet volledig is gecompenseerd, het resterende bedrag nog in de volgende vijf jaar voor compensatie in aanmerking kan worden genomen.

Het bijzondere risico dat hierin voor de z.g. latente claims schuilt is zowel in het C.A.B.-rapport, als in het artikel van de Jong, uitvoerig belicht. Uit deze beschouwingen blijkt wel heel duidelijk dat een fiscaal naar voren schuiven van winst ten opzichte van de in de gewone jaarrekening gevolgde gedragslijn, de kans op eventuele niet te compenseren verliezen voor de toekomst vergroot. Bij de methodiek van dotering aan de rekening „Voorziening voor belastingen” op basis van de door de gewone jaarrekening aangegeven resultaten (vóór aftrek van belastingen) en afboeking op deze rekening van de naar fiscale maatstaf verschuldigde belasting, zou de rekening een debetstand gaan aangeven, indien tot en met het betreffende jaar genomen, in totaal fiscaal meer winst is genomen dan in de gewone jaarrekeningen is verwerkt.

Zowel in het C.A.B.-rapport als in het artikel van de Jong wordt er nadrukkelijk op gewezen, dat deze debetuitkomst niet eenvoudigweg mag worden gezien als de uitkomst van de nominale grootte van de latente claim (actieve latentie). En omgekeerd kan een credituitkomst niet gezien worden als uitsluitend de uitkomst van de nominale grootte van latente verplichtingen. In feite zijn die totalen, als gevolg van de detailafwijkingen die er aan ten grondslag liggen, opgebouwd uit de sub-totalen van één of meerdere latente claims en één of meerdere latente verplichtingen. De afbouw van deze deelposten - of men ze nu latenties of transitoria noemt is voor de principiële gedachtengang irrelevant - is stuk voor stuk sterk systeemgebonden. Die afwijkingen zijn een gevolg van de verschillen in de systemen voor jaarlijkse resultatenbepaling, en daardoor is de afloop in de tijd vooraf reeds gebonden aan bepaalde jaren. Men kan dus maar niet willekeurig tegenover de geheel of gedeeltelijke afloop van een latente claim tot een gelijk bedrag een latente verplichting laten aflopen.

Door de beperkingen in de fiscale verliescompensatie wordt het nu theoretisch dus mogelijk dat een in een bepaald jaar vervallend bedrag van een latente claim niet tot daadwerkelijke verrekening gebracht kan worden. Deze bijzondere situatie zal zich, zoals duidelijk is, alleen dan kunnen voordoen, wanneer in het jaar van geheel of gedeeltelijke afloop van een z.g. latente claim niet tevens tot een gelijk

bedrag een latente verplichting tot afwikkeling komt, terwijl er dan bovendien in totaal nog sprake moet zijn van een fiscaal verlies dat binnen de gestelde termijn niet tot verrekening gebracht kan worden.

Het komt mij uitermate nuttig voor dat op dit bijzondere risico-element, dat nu eenmaal aanwezig is, zeer nadrukkelijk gewezen is. Men zal het zich voortdurend bewust moeten zijn en er zich naar moeten gedragen. Om tot een oplossing voor het verwerken van dit bijzondere risico te komen zien we door de Jong weer de zuiver statische methode toegepast. Een telkenjare dus waarderen per balansdatum. Als algemene factoren die bij de waardering zowel van latente aanspraken als latente verplichtingen van belang zijn, noemt hij:

- het *moment* van verrekening;
- het *tarief* op het moment van verrekening;
- de vraag of *alsdan* het huidige belastingstelsel nog onveranderd is.

Als bijzondere factor wordt dan verder door hem nog in aanmerking genomen de geringe nauwkeurigheid waarmede én het moment van verrekening én het absoluut gewaarborgd zijn van het tot verrekening komen, kan worden vastgesteld.

Het is opvallend dat de Jong helemaal niet ingaat op de concrete moeilijkheden die er kunnen liggen in het daadwerkelijk hanteren van de algemene factoren onder 2 (het tarief op het moment van verrekening) en 3 (de vraag of alsdan het huidige belastingstelsel nog onveranderd is).

Ten aanzien van de bijzondere factor komt hij tot de volgende conclusie.

„Dit laatste bemoeilijkt de vaststelling van de waarde van de latentie. Het goed koopmansgebruik vergt in zulke gevallen een voorzichtige raming, d.i. een voor actieve latenties lage, dikwijls tot nul naderende, en voor passieve latenties hoge waardering”.

Neemt men het door de Jong gehanteerde contante-waardebeginsel mede in aanmerking dan moet deze op goed koopmansgebruik gebaseerde voorzichtigheid voor de passieve latenties feitelijk wat strijdig als volgt gelezen worden „hoge waardering, maar nochtans op contante waarde”.

Mijn bezwaren tegen én de wijze waarop de Jong het bijzondere risico-element van de beperking in de fiscale verliescompensatie étaleert én de statische gedragslijn die hij voor de oplossing ervan aangeeft, wil ik gaarne wat meer algemeen toelichten.

Ik gaf in het voorgaande reeds als mijn oordeel dat wij ons inderdaad dit risico-element - ik mag het ter benadering van de terminologie van de Jong wel „deze virus” noemen - voortdurend bewust moeten zijn. We moeten echter de betekenis van deze virus niet gaan overtrekken. We moeten het echt niet étaleren als een voortdurend acuut gevaar en ons normale gedragspatroon voor het verwerken van de belastingdruk daarop gaan instellen. We zouden dan voor deze winstbepalingspost een gedragslijn gaan volgen die zeker niet in overeenstemming is met de normale gedragslijn die we voor het verwerken van andere kostenposten, ik noem in dit verband maar de afschrijvingen op bedrijfsmiddelen, volgen. Wanneer we het continuïteitsbeginsel vooropstellen - en dat doet ook de Jong terecht - dan ligt daar feitelijk reeds in besloten, dat de onderneming er tamelijk immuun voor is.

In aanmerking nemende de ruime compensatie-termijn en gegeven de mogelijkheden die er voor de fiscale resultatenbepaling zijn om binnen de grenzen van

het fiscale begrip een conservatieve wijze van jaarlijkse winstberekening toe te passen, zal praktisch genomen vrijwel uitsluitend bij een doorbreken van de continuïteit, een door winstverschuiving ontstane latente claim niet tot compensatie gebracht kunnen worden. Dat men overigens in een jaar, waarin een verlies geleden wordt en diensgevolge de dreiging van een doorbreken van de continuïteit onder ogen gezien moet worden, er zeker niet toe zal moeten overgaan om dit verlies in de normale jaarrekening te temperen door het recht op toekomstige verliescompensatie te gaan activeren, spreekt welhaast vanzelf. Dit ligt echter buiten het normale vlak van het fiscaal op onderdelen vooruitlopen in de winstneming ten opzichte van het in de gewone jaarrekening gevolgde systeem voor resultatenbepaling.

Naast mijn bezwaren tegen het sterk overdrijven van het risico-element in de z.g. latente claims heb ik echter ook grote bezwaren tegen de methodiek die de Jong toepast om dit risico-element in de jaarrekening tot uitdrukking te brengen. Voor zover er daadwerkelijk sprake zou zijn van een risico-element buiten het meer algemeen geldend risico van een mogelijke doorbreking van de continuïteit, zou het mij een veel doelmatigere oplossing lijken dit risico-element te verdisconteren in de hoogte van de jaarlijkse dotatie aan de voorziening voor belastingen. Niet alleen wordt door deze methode van het dynamisch opbouwen van de voorzieningenrekening het risico-element meer gespreid en ook meer naar causale relatie verwerkt, doch het heeft bovendien nog als voordelen, dat het praktisch eenvoudiger hanteerbaar en ook minder willekeurig in de feitelijke uitwerking is dan de statische methode van het telkenjare per balansdatum gaan waarderen van de z.g. fiscale claims.

Ik wil in dit verband nog wel de opmerking maken dat het van een positief ingesteld beleid getuigt wanneer men er bij de keuze van het systeem van fiscale resultatenbepaling op bedacht is zo weinig mogelijk op het commerciële systeem van resultatenbepaling voor te lopen, dus de z.g. latente claims zoveel mogelijk uit te sluiten. In de praktijk zal dit zeker niet volledig realiseerbaar zijn en dan is het uiteraard geboden regelmatig over de feitelijke detailopbouw van de voorzieningenrekening geïnformeerd te zijn om het geheel op een verantwoorde wijze onder controle te houden.

Ook ten aanzien van dit punt zou ik samenvattend als conclusie willen geven dat er zeker weer niet gesproken kan worden van belangrijke principiële meningsverschillen, doch hooguit van tamelijk ver uiteenlopende nuanceringen binnen de tolerantiegrenzen van het goed koopmansgebruik.

3. De vermogensmutaties door herwaardering

In het voorgaande is de analyse beperkt tot de z.g. winstverschuivingen. Dit betekende dus dat we, behoudens onderlinge verschillen in de toerekening van de winst aan bepaalde jaren, voor de fiscale en de normale jaarrekening voorlopig een gelijk winstbegrip hebben aangenomen. De realiteit is echter dat het fiscale winstbegrip afwijkt van het bedrijfseconomische.

Voor de eenheid van conceptie stellen we nu vervolgens voorop dat, wil de normale jaarrekening naar een bedrijfseconomisch verantwoord systeem van resultatenbepaling en vermogenspresentatie zijn opgesteld, de principes van de vervangingswaarde-theorie moeten worden toegepast.

Voor de opbouw van de resultatenrekening betekent dit dat de kostenposten tegen vervangingswaarde moeten worden opgenomen. Voor de vermogenspresentatie dat inzicht in het vermogen moet worden gegeven op de grondslag van waardering tegen vervangingswaarde.

Het indirecte effect van de toepassing van de vervangingswaarde-theorie is dus dat de vermogensmutaties die hun oorzaak vinden in waardewijzigingen van het kapitaalgoederencomplex dat normaliter ter beschikking van de onderneming moet staan, als „vermogensmutaties geen winst” moeten worden aangemerkt.

Daarentegen is bij het fiscale winstbegrip nadrukkelijk bepaald dat de kostenposten in de fiscale resultatenrekening moeten worden opgenomen tegen uitgaafprijs. Een matiging in de feitelijke uitwerking van dit principe is mogelijk in de gevallen dat voor de fiscale winstberekening een beroep kan worden gedaan op het „ijzeren voorraadstelsel”.

In meer of mindere mate kan dan dus voor de berekening van het goederenverbruik bij de jaarlijkse winstbepaling aansluiting worden verkregen bij het goederenverbruik op basis van de vervangingswaarde. Fiscaal betekent dit echter geen afstel van belastingheffing, doch slechts uitstel. Een uitstel echter dat bij veronderstelde continuïteit van de onderneming tendeert tot in het oneindige.

Het indirecte effect van de inhoud van het fiscale winstbegrip is dus dat de vermogensmutaties die hun oorzaak vinden in waardewijzigingen van het kapitaalgoederencomplex fiscaal tot de winst worden gerekend.

Bij de benadering vanuit het latentiebegrip zijn in het bijzonder in verband met de behandeling van de afwijkingen tussen het bedrijfseconomische en het fiscale winstbegrip wezenlijke verschillen in opvatting en diensgevolge ook in de wijze van verwerking van de belastingdruk in de normale jaarrekening naar voren gekomen. Tevens is daarbij gebleken dat er speciaal ten aanzien van het begrip „Voorzieningen” geen eenheid van opvatting bestaat.

Benadert men het vraagstuk vanuit de meer algemene grondslagen voor het opstellen van de jaarrekening, dus zonder enige binding aan een bepaald latentiebegrip, dan komt men te staan voor de beantwoording van de volgende vraag. Hoe moet bij het opstellen van de normale jaarrekening gehandeld worden met de extra-belastingdruk die het gevolg is van het fiscaal hanteren van een ander winstbegrip dan bij het opstellen van de normale jaarrekening wordt toegepast?

Alvorens deze vraag te beantwoorden lijkt het mij nuttig eerst nog toe te lichten waarom in de gestelde vraag gesproken wordt over „extra-belastingdruk” en niet over „belastingheffing over vermogensmutatie door herwaardering”. Bij het opstellen van de normale jaarrekening leidt de toepassing van de vervangingswaarde-theorie ertoe dat in de resultatenrekening kostenposten worden opgevoerd die fiscaal niet als kostenpost worden geaccepteerd. Dit bijzondere effect komt onmiddellijk naar voren bij afschrijving op basis van de gestegen vervangingswaarde. Voor een reeks jaren zullen er dan in de normale jaarrekeningen afschrijvingslasten worden opgevoerd die fiscaal voor een deel niet worden erkend. In hun totaal zullen deze afwijkingen gelijk zijn aan de vermogensmutatie die men op grond van de gestegen vervangingswaarde bedrijfseconomisch buiten de resultatenbepaling moet houden. De praktische realiteit, waarvoor de onderneming zich door de afwijkingen in het fiscale winstbegrip ziet geplaatst, is dus dat zij over haar winst gedurende een aantal jaren in feite naar een andere maatstaf dan het normale heffingspercentage wordt aangeslagen. De onderneming zal vanzelf-

sprekend haar winst niet anders mogen zien dan hetgeen in bedrijfseconomische zin als winst kan worden aangemerkt. De realiteit wordt dan dus dat die winst zwaarder dan tegen het normale tarief wordt belast. Er is dus sprake van een extra-belastingdruk op de winst. Een soortgelijk effect van belastingheffing naar een hogere maatstaf en dus verzwaring van de belastingdruk kan zich ook uit anderen hoofde voordoen. Ik denk hierbij aan een gedeeltelijke uitoefening van het bedrijf in het buitenland, waarbij b.v. de buitenlandse fiscus zich op het standpunt stelt dat 30% van de totale winst in dat land behaald is, terwijl de nederlandse fiscus zich op het standpunt plaatst dat 80% van de totale winst aan Nederland moet worden toegerekend.

Het is een algemeen aanvaard standpunt dat de vennootschapsbelasting in de normale jaarrekening als winstbepalingspost moet worden verwerkt. Dit heeft naar mijn persoonlijk oordeel als volkomen logische consequentie dat ook de extra-belastingdruk als winstbepalingspost behandeld moet worden. Zou men dit niet doen en deze post buiten de resultatenbepaling houden, dan sluit men de ogen voor de realiteit. Men presenteert dan in de resultatenrekening de belastingdruk te laag en flatteert daardoor het winstbedrag na aftrek van belastingen. Voor zover het de vermogenspresentatie, dus het balansbeeld betreft, sluit hierop logisch aan dat een flatteren van het vermogensbeeld evenmin toelaatbaar is. In feite betekent dit dus dat met de extra-belastingdruk voor zover die nog niet via de resultatenbepaling haar verwerking heeft gekregen rekening moet worden gehouden. Ik weet dat ik in de hierboven voor de resultatenrekening gegeven uitspraak diametraal sta tegenover de opvatting waarvan collega Smulders in zijn artikel in het mei-nummer⁶⁾ blijk geeft. Zijn conclusie (die op een tweetal vragen betrekking heeft) luidt ten aanzien van dit punt dat het, vanuit een oogpunt van goede jaarverslaglegging, *beslist foutief is* jaarlijks belastingbedragen ten laste van de jaarwinst te brengen, welke gelet op het normale belastingtarief, in een abnormale verhouding staan tot het behaalde exploitatie-resultaat.

Ik kan de motivering voor deze conclusie niet anders dan weinig logisch vinden. Met fictieve en overigens ook erg gechargeerde cijfervoorbeelden wordt gewezen op de wonderlijke percentages die voor de belastingdruk uit de bus zouden kunnen komen. Hieraan kan ik geen andere conclusie verbinden dan dat die extra-belastingdruk inderdaad voor bepaalde ondernemingen heel zwaar kan wegen en dat dan juist de fout wel uitermate groot zou gaan worden, wanneer men slechts de belasting, die bij heffing van het normale tarief betaald zou moeten worden als winstbepalingspost tot uitdrukking brengt. Voor mij is de conclusie van Smulders dat de bijzondere hoogte van deze extra-belastingdruk zou nopen tot een buiten de resultatenrekening houden dan ook volkomen onlogisch.

Collega de Jong noemt in zijn artikel op blz. 46 vier mogelijkheden voor het verwerken van deze extra-belastingdruk. In zijn benaderingswijze vanuit het latentie-begrip spreekt hij, anders dan van extra-belastingdruk, over de mogelijkheden die er bestaan om de voorziening te treffen die, door de uit de stijging van de vervangingswaarde geboren latentie, noodzakelijk wordt. Dit viertal genoemde mogelijkheden zou zijn de latentie⁷⁾ ten laste te brengen van:

⁶⁾ „Latente belastingverplichtingen inzake vermogenstoename” M.A.B. mei 1964, blz. 198 e.v.

⁷⁾ Kennelijk wordt bedoeld: „de dotatie aan de voorziening”.

het vermogen, t.w.:

- (1) bestaande reserves gevormd uit winsten van voorgaande jaren;
- (2) de herwaarderingsrekening;

dan wel de winst:

- (3) behaald in het jaar waarin de waardeestijging zich voordoet;
- (4) te behalen in de komende jaren.

Een duidelijke uitspraak over de vraag welke van deze methodes voorkeur verdient wordt door de Jong niet gegeven, terwijl ook aan een kritische vergelijking van deze methodes slechts in beperkte mate aandacht wordt besteed.

Voor wat betreft het vormen van de voorziening ten laste van de winstreserve volstaat hij met de volgende opmerking.

„Methode (1) zal geen toelichting behoeven; door het afboeken van de latentie ten laste van de reserve is de passende voorziening getroffen”.

Hieruit lijkt mij de conclusie te trekken dat deze methode door hem - zoal niet als de meest doelmatige - als een volkomen juiste wordt aanvaard. Hier wreekt zich m.i. duidelijk de door de Jong vooropgezette benaderingswijze vanuit het balansstandpunt. Eenzijdig vanuit de balanspositie bekeken wil ik nl. volmondig toegeven dat een volkomen aanvaardbaar beeld verkregen wordt. Ik mis echter een antwoord op de kritische vraag of deze oplossing wel verenigbaar is met de algemene grondslag dat de vennootschapsbelasting als winstbepalingspost moet worden behandeld.

Mijn antwoord op deze vraag heb ik in het voorgaande reeds gegeven. Ik zou in mijn conclusie, voor wat deze methode betreft, zelfs zover willen gaan dat ik die beslist in strijd met goed koopmansgebruik vind. Aanvaarding van de algemene grondslag dat de vennootschapsbelasting als winstbepalingspost behandeld moet worden, betekent voor mij dat daarmee onverenigbaar is ten laste van de winstreserve een voorziening te creëren, waardoor een deel van de reële last buiten het beeld van de resultatenrekening wordt gehouden.

Omdat de voorstanders van deze door mij gewraakte methode mogelijk met een beroep op hetgeen is opgenomen onder punt 1.4 van het rapport van de Raad van Nederlandse Werkgeversverbonden hun standpunt zouden willen rechtvaardigen, meen ik dat het voor het afwegen van pro en contra nuttig kan zijn daarop nog wat nader in te gaan.

Onder dit punt 1.4, handelend over de mutaties in het eigen vermogen, wordt als eerste constatering opgenomen dat het in ons land gebruikelijk is de mutaties in het eigen vermogen, voor zover die niet het aandelenkapitaal, de agio en de herwaardering betreffen, over de winst- en verliesrekening te leiden.

Als voorbeelden van zulke mutaties worden dan genoemd: verschillen voortvloeiende uit wijziging van het waarderingssysteem⁸⁾, uit de verkoop van eerder ingekochte eigen aandelen, uit de afwijking tussen brandschade en assurantiepenningen e.d. Opgemerkt wordt dan dat in verband met de eis van het verschaffen van een goed inzicht aan het leiden van deze mutaties over de winst- en verliesrekening bezwaren verbonden zijn. Enerzijds omdat dit mutaties kunnen zijn die naar hun aard noch tot het resultaat van de activiteiten behoren, noch kunnen worden beschouwd als tot het boekjaar behorende overige baten en lasten. Ander-

⁸⁾ Persoonlijk geef ik de voorkeur aan „wijziging in het systeem van resultatenbepaling”.

zijds omdat daardoor de doelmatigheid van de verhoudingscijfers - met name de ratio's - die op de winstcapaciteit betrekking hebben wordt aangetast en de vergelijking in de tijd wordt gestoord. Het verdient daarom aanbeveling de vermogensmutaties die *naar hun aard niet op winst- en verliesrekening thuis horen*⁹⁾ per vermogensrekening in de toelichting bij de jaarrekening te specificeren. Of deze mutaties zullen worden geboekt op de winstreserve of op overige reserves zal van de aard van de mutaties afhangen.

De algemene strekking van deze aanbeveling van het rapport is dus dat er uit praktische overwegingen, met een verwijzing naar concrete behoeften in de informatieverstrekking, zekere tolerantiegrenzen worden aanbevolen op de strenge scheiding tussen winstbepaling en winstbestemming.

Immers het aanhouden van de principiële scheiding tussen winstbepaling en winstbestemming, die ook in bedoeld rapport zo nadrukkelijk wordt bepleit, verdraagt zich feitelijk niet met het buiten de resultatenbepaling om toevoegen van bedragen aan, resp. afboeken van bedragen op een reserverekening. Daarbij komt dan nog dat alleen bij een principiële scheiding tussen winstbepaling en winstbestemming reserveren de duidelijke inhoud krijgt van het inhouden van winst door de onderneming. Een inhoud van het begrip reserveren die ook in het algemeen door het rapport wordt voorgestaan. In dit verband lijkt het mij interessant uit punt 1.8 van bedoeld rapport waarin „Winstbepaling en winstbestemming” wordt besproken de volgende passage te citeren: „Daarentegen zijn *alle reserveringen*¹⁰⁾ te zien als winstbestemmingsposten”. Deze passage uit punt 1.8 verdraagt zich alleen met de in punt 1.4 opgenomen aanbeveling wanneer men die laatste aanbeveling ziet als een zekere tolerantie op de zo nadrukkelijk in het rapport bepleite scheiding tussen winstbepaling en winstbestemming.

Op alle fronten heb ik er begrip voor dat gezonde algemene regels ook nog met gezond verstand, en daarmee bedoel ik dan met reëel begrip voor een bepaalde concrete situatie, dienen te worden toegepast. Dat betekent dus dat ik beslist wel wil aanvaarden dat algemene regels en dus ook de algemene grondslagen voor het opstellen van de jaarrekening, steeds met zekere tolerantiegrenzen geïnterpreteerd moeten worden. In deze interpretatie van het willen aangeven van zekere tolerantiegrenzen - en zo meen ik dat de betreffende uiteenzetting in het rapport bedoeld is - kan ik dus de onder punt 1.4 opgenomen aanbeveling wel aanvaarden. Ik betreur het echter dat in deze passage van bedoeld rapport de positieve kant van het over de winst- en verliesrekening leiden van de naar hun aard meer bijzondere baten en lasten, mede omvattende de correcties op de resultaten van voorgaande jaren, helemaal niet is belicht.

Ik acht het lang niet denkbeeldig, dat de in het rapport opgenomen passage - strijdig met de volgens mij ermee beoogde bedoelingen van het willen aangeven van zekere tolerantiegrenzen - tot de onjuiste conclusie zou kunnen leiden dat baten en lasten die niet specifiek aan een bepaald jaar kunnen worden toegerekend, doelmatiger buiten de winst- en verliesrekening om aan de reserve kunnen worden toegevoegd, resp. daarop worden afgeboekt.

In haar functie van periodieke verslaglegging over de door de onderneming behaalde resultaten heeft de winst- en verliesrekening naar mijn stellige overtuiging haar eerste binding met de in het verleden reeds verwerkte baten en lasten. Dat

⁹⁾ Cursivering van mij.

¹⁰⁾ Cursivering van mij.

betekent dus, dat voor mij een algemene eis voor goede verslaglegging is, dat door de winst- en verliesrekening over een bepaald jaar tevens de aansluiting met het verleden gehandhaafd dient te worden. Tot en met het jaar genomen moeten in beginsel (binnen zeer beperkte tolerantiegrenzen) de in de winst- en verliesrekening opgenomen bedragen blijven aansluiten op de resultaten die door de onderneming tot en met het jaar zijn behaald.

Daarnaast is het vanzelfsprekend noodzakelijk dat via een juiste detaillering binnen de winst- en verliesrekening een goed inzicht in de baten en lasten die tot verantwoording zijn gekomen wordt gegeven.

Het rapport suggereert ten onrechte dat deze twee eisen onvereenigbaar zijn en accentueert bovendien onvoldoende de principiële meest belangrijke eis. Dat de doelmatigheid van de verhoudingscijfers zou worden aangetast en de vergelijking in de tijd wordt gestoord, spreekt mij als argumentering onvoldoende aan. Bij een juiste detaillering kan men de voor elk doel op zich geëigende verhoudingscijfers en meest doelmatig geachte vergelijkingscijfers blijven hanteren.

Samenvattend ben ik van oordeel dat een juiste interpretatie van punt 1.4 van het rapport van de Raad van Nederlandse Werkgeversverbonden geen steun geeft voor het buiten de resultatenbepaling houden van de extra-belastingdruk die voortvloeit uit het fiscaal niet accepteren van de afschrijving op de gestegen vervangingswaarde. Volledigheidshalve zou ik daar, teneinde zeker niet misverstaan te worden, nog aan willen toevoegen dat ik de aanbeveling van punt 1.4 strijdig met een bedrijfseconomisch verantwoord systeem van resultatenbepaling zou achten, indien zij een dergelijke handelwijze wel zou willen dekken.

Als tweede mogelijkheid noemt de Jong het vormen van de voorziening ten laste van de herwaarderingsrekening, zonder dat deze herwaarderingsrekening in de toekomst ten laste van de resultatenbepaling tot het bedrag van deze onttrekking wordt aangevuld. Na het vorenstaande zal het duidelijk zijn dat ik zonder meer afwijzend sta tegenover elke methodiek waarbij de extra-belastingdruk buiten de resultatenbepaling wordt gehouden. Zuiver administratief-technisch genomen zou bij deze tweede aangegeven mogelijkheid de volgende procedure denkbaar zijn.

- a. Opwaardering van het actief tot de vervangingswaarde met creditering van het verschil op „Vermogensmutatie door herwaardering vaste activa”.
- b. Debitering van de rekening „Vermogensmutatie” voor de z.g. extra-belastingdruk en creditering van de rekening „Voorziening voor belastingen”.
- c. Debitering van de „Voorziening voor belastingen” bij het verschuldigd worden van de extra-belasting, met daartegenover creditering van de rekening „Verschuldigde belastingen” (c.q. Crediteuren).

Beperkt de procedure zich tot deze verwerking dan zien we dus inderdaad de extra-belastingdruk volledig buiten de resultatenbepaling gehouden. Deze principiële fout bij de resultatenbepaling heeft anders dan bij methode (1) nog als foutief neveneffect dat de vermogensmutatie door herwaardering *op het moment waarop de vervanging moet plaatsvinden* een naar de normatieve regels van de vervangingswaardetheorie te lage stand aangeeft.

In zijn toelichting op deze methode (2) wordt door de Jong opgemerkt dat de

toekomstige vervanging alleen gewaarborgd is indien andere, voor expansie bedoelde of vrije, reserves aanwezig zijn. Als conclusie laat hij hierop dan volgen: „Zijn zulke reserves aanwezig, dan beperkt mijn bezwaar zich tot de wijze van presentatie”. Ook deze conclusie is weer uitsluitend ingesteld op een benadering vanuit de balanspresentatie. Op de principiële vraag of aan deze methode vanuit een oogpunt van resultatenbepaling bezwaren verbonden zijn, wordt nl. door de Jong helemaal niet ingegaan.

Van bijzonder belang vind ik de door de Jong bij methode 2 geplaatste kanttekening dat hier bezwaar valt te maken tegen de naam „Voorziening”. In de door mij in het vorenstaande *étappe*-gewijze aangegeven methodiek komt zijn bezwaar hierop neer dat hij het voor de onder b. aangegeven post juist acht om niet de „Voorziening voor belastinglatenties” te crediteren, doch de rekening „Belastinglatenties”. Zijn motivering voor deze uitspraak luidt als volgt:

„Door ten deze van *voorziening* te spreken wordt de indruk gewekt alsof de consequenties van hetgeen waarvoor de voorziening moest worden gevormd, reeds in de rekening van het betreffende boekjaar zouden zijn verdisconteerd. Dit is niet het geval. Er is geen voorziening getroffen; de latente belastingverplichting terzake van de waardestijging is opgevoerd ten laste van het geregistreerde, uit *herwaarder*ing voortvloeiende vermogensaccrès”.

Het belangrijke van de door de Jong geplaatste kanttekening ligt voor mij vooral hierin dat hij bij zijn aanpak vanuit een ruim gekozen latentiebegrif hier tot de conclusie komt dat het juist is in de balans een detaillering in twee categorieën aan te brengen. Eén categorie nl. die de nadere kwalificatie van „Voorziening” kan wegdragen, één categorie waarvoor die nadere kwalificatie minder juist, naar mijn mening zelfs volkomen misplaatst, is.

Deze twee door de Jong gesignaleerde categorieën van latenties sluiten naar hun aard aan op de in het C.A.B.-rapport gehanteerde onderscheiding in z.g. winstlatenties en vermogenslatenties. Bij de door de Jong - en ook door anderen - gegeven kritiek op deze in het C.A.B.-rapport gebezigde onderscheiding lijkt dit op het eerste gezicht wel wat vreemd. Laat ik direct als mijn oordeel geven dat de conclusie waartoe de Jong komt en die in zo belangrijke mate parallel loopt met de in het C.A.B.-rapport gegeven aanbeveling, echter geenszins verwonderlijk is. De conclusie waartoe de Jong komt is op zich juist, zij het niet helemaal volledig. Zijn conclusie is een logisch gevolg van het typisch dualistisch effect dat voor de resultatenbepaling en voor de vermogenspresentatie gelegen is in het in de belastingheffing betrekken van de vermogensmutatie door herwaarder~~ing~~ van de vaste activa.

Ik zou hier zelfs als stelling durven poneren dat men de problemen, die zich bij het opstellen van de jaarrekening in verband met de heffing van een vennootschapsbelasting voordoen, onvoldoende heeft geanalyseerd, wanneer men daarbij niet zou stuiten op dat typisch dualistische karakter. Ik stelde in het voorgaande dat de conclusie van de Jong niet helemaal volledig is, een opmerking die primair slaat op het volledig voorbijgaan aan de resultatenrekening.

Daarnaast meen ik dat zijn motivering vanuit het begrip „Voorziening” een nadere toelichting vereist. In deze toelichting wil ik mede een opmerking betrekken die Drs. W. C. Verboog heeft gemaakt op de studievergadering waarin het C.A.B.-rapport besproken werd. Ik citeer in dit verband eerst enige hiervoor van belang zijnde passages uit de bijlage van het C.A.B.-rapport.

„Zoals reeds in het rapport werd betoogd, is de commissie van mening dat stijging van de vervangingswaarde geen latente belastingverplichting in de zin van het rapport doet ontstaan. Derhalve komt een voorziening ter dekking van een latente belastingverplichting niet aan de orde, ook indien het herwaarderings-surplus (b.v. onder de naam van herwaarderingsreserve) als eigen vermogen in de balans tot uitdrukking zou worden gebracht.”

„Het wil de commissie voorkomen dat een juist inzicht in de vermogenspositie van de naamloze vennootschap vereist, dat met deze toekomstige belastingheffing dan eveneens in de balans rekening zou moeten worden gehouden.”

„Het zou de voorkeur verdienen in de balans een *reserve voor toekomstige belasting uit hoofde van herwaardering*¹¹⁾ te vormen en wel ten laste van óf de herwaarderingsreserve óf andere reserves.”

Naar aanleiding van deze laatste passage uit het hierboven geciteerde stelde Verboog, met een beroep op het rapport van de Raad van Nederlandse Werkgeversverbonden, de volgende vraag.

„Zou het dan ook niet juister zijn om te spreken van een *voorziening voor toekomstige belasting uit hoofde van herwaardering?*”

Zowel in het C.A.B.-rapport als in het artikel van de Jong zien we een afwijzend standpunt ingenomen inzake het gebruik van de aanduiding „Voorziening” voor een ten laste van de herwaardering¹²⁾ gecreëerde passiefpost. Voorlopig ga ik voorbij aan de verschillende benamingen die men in feite aan deze passiefpost zou willen geven.

Het C.A.B.-rapport gaat in zijn afwijzend standpunt nog iets verder dan de Jong doordat het ook de aanduiding „Voorziening” afwijst voor een ten laste van andere reserves gecreëerde passiefpost. In zijn toelichting op methode (1) stelt de Jong nadrukkelijk dat op deze wijze de passende *voorziening* is getroffen.

Daarentegen acht Verboog de aanduiding voorziening, zowel voor een ten laste van de herwaardering als een ten laste van de winstreserve gecreëerde passiefpost het meest duidelijk.

Een zo frappant gemis aan eenheid van opvatting binnen de kring van accountants over het begrip voorziening is wel uitermate verwonderlijk. En vooral hierom omdat, naar ik zonder meer geneigd ben aan te nemen, elke accountant zich ten volle bewust is van hoeveel belang het is een scherp onderscheid te maken tussen winstbepaling en winstbestemming, een scherp onderscheid ook tussen reserves en voorzieningen.

Zoekt men naar een verklaring voor het gemis aan eenheid van opvatting over het begrip voorziening dan doet men geloof ik goed zich af te vragen of de oorzaak niet gezocht moet worden in een zich niet altijd voldoende realiseren, dat de onderscheiding in reserves en voorzieningen in beginsel feitelijk steunt op de onderscheiding in winstbepaling en winstbestemming.

Reserveren is het inhouden van winst. Het moet zich dus voltrekken op het terrein van de winstbestemming en heeft als logisch gevolg dat een reserve dus ook niet anders kan zijn dan een bestanddeel van het eigen vermogen.

Het treffen van een voorziening daarentegen heeft naar het mij voorkomt als principieel criterium dat, ten behoeve van een bedrijfseconomisch verantwoord

¹¹⁾ Cursivering van mij.

¹²⁾ Terminologisch feitelijk onjuist wordt in het C.A.B.-rapport gesproken over herwaarderings-reserve.

systeem van resultatenbepaling, ten laste van de resultatenrekening een passiefpost (eventueel een correctief op een actiefpost) wordt gecreëerd. Als grote lijn kan gesteld worden dat het opvoeren van deze passiefpost als logisch gevolg heeft dat de voorzieningen niet als onderdeel van het eigen vermogen kunnen worden gezien. Ik noem hier maar direct als uitzondering op deze grote lijn de voorziening assurantie eigen risico.

Op grond van vorenstaand betoog zie ik het als een onvolkomenheid wanneer als criteria voor het verschil tussen reserves en voorzieningen de gevolgen in plaats van de kritische oorzaken worden gehanteerd. Ik citeer ter illustratie van deze onvolkomenheid een passage uit punt 1.6 „Het verschil tussen reserves en voorzieningen” uit het rapport van de Raad van Nederlandse Werkgeversverbonden.

„Het onderscheid tussen reserves en voorzieningen kan men in het algemeen aldus weergeven, dat reserves een bestanddeel vormen van het eigen vermogen, terwijl voorzieningen een zo goed mogelijke schatting van niet vaststaande verplichtingen vormen, dan wel een zo goed mogelijke benadering van aanwezige risico's.”

Het zal duidelijk zijn dat ik het pleidooi van Verboog voor de aanduiding „Voorziening” niet kan onderschrijven. Wel wil ik hieraan direct toevoegen dat ik met hem bezwaren heb tegen de in het C.A.B.-rapport gegeven aanbeveling om een passiefpost op te voeren onder het hoofd „Reserve voor toekomstige belasting uit hoofde van herwaardering”. In het hiernavolgende kom ik hierop nog nader terug.

De door de Jong als 3 en 4 genoemde methoden hebben als gemeenschappelijk aspect dat de extra-belastingdruk ten laste van de resultatenrekening wordt gebracht. Bij methode 3 wordt direct in het jaar van waardeestijging de totale extra-belasting die door de fiscus in de loop der jaren zal worden geheven, als last genomen. Naast de normale dotatie over de winst vóór aftrek van belastingen moet deze extra-last aan de „Voorziening” worden gedoteerd. Ten aanzien van de strijdvrage of een aanduiding „Voorziening” al dan niet juist is ligt hier geen probleem. Zowel vanuit het door mij voorgestane criterium, alsook vanuit het door mij afgewezen onvolkomen criterium, waarbij de benadering vanuit de gezichtshoek „verplichting” wordt aangelegd, komt men tot eenzelfde conclusie.

Uit het voorgaande is reeds duidelijk gebleken dat mijn voorkeur uitgaat naar methode 4. Mijn bezwaar tegen methode 3 is dat het beeld van de resultatenrekening van het jaar waarin de stijging van de vervangingswaarde optreedt bepaaldelijk ongemotiveerd wordt scheef getrokken. In onderschrijf volkomen dat de gestegen vervangingswaarde ons onmiddellijk confronteert met de extra-belasting die de fiscus zal gaan heffen. In de algemeenheid kan ik er ook mee akkoord gaan dat uit deze ontwikkeling een „verplichting” ontstaat. Maar daarmee is voor mij nog geenszins gezegd dat deze verplichting op grond van een bedrijfs-economisch verantwoord systeem van resultatenbepaling ook direct ten laste van de resultatenrekening gebracht moet worden, dus dat er direct een „voorziening” voor moet worden getroffen.

Meer in overeenstemming met de causale relatie dat de fiscus gedurende een aantal jaren een deel van de opgevoerde afschrijvingskosten niet als last accepteert, lijkt het mij om die extra-belasting bij de winstbepaling toe te rekenen aan de jaren waarin die afwijking tussen de fiscale en de bedrijfseconomische afschrijvingskosten zich manifesteert. Persoonlijk ben ik ook van oordeel dat de opeen-

volgende resultatenrekeningen daardoor een meer aanvaardbaar beeld van de behaalde resultaten gaan geven.

Bij de dynamische opbouw van de voorzieningenrekening voor belastingen leidt deze methode 4 tot de volgende procedure. Als last en als dotatie aan de voorziening voor belastingen wordt - afgezien van andere bijzondere complicaties - dan genomen:

1. het belastingtarief over de door de normale jaarrekening getoonde winst vóór aftrek van belastingen (de z.g. normale dotatie);
2. het belastingtarief over dat deel van de in de normale jaarrekening opgenomen afschrijvingslast dat uitgaat boven het bedrag dat in die jaarrekening zou zijn opgenomen bij afschrijving op basis van de uitgaafprijs.

Voor zover de belastingen verschuldigd worden, moeten deze worden overgeboekt van de rekening „Voorziening voor belastingen” naar de rekening „Verschuldigde belastingen”.

Een aanvullende dotatie aan de „voorziening” in verband met de extra-belastingdruk die eerst in de komende jaren als last genomen wordt is strijdig met de inhoud die naar mijn oordeel aan het begrip voorziening gegeven moet worden. Dit wel te doen zou immers de contradictio inhouden van het treffen van een voorziening voor iets wat in de toekomst als last genomen moet worden. Hier ziet men ook duidelijk het gevaar van het buiten de resultatenrekening om (b.v. bij de winstverdeling, uit winstreserve of uit vermogen door herwaardering) toevoegen van een bedrag aan een voorzieningenrekening, of aan een rekening die een schuld karakter heeft. Het wordt dan een zo natuurlijke consequentie de last in de toekomst te gaan afboeken op die voorzieningen- of verplichtingenrekening.

Ten aanzien van de vermogenspresentatie wordt men bij methode 4 nadrukkelijk geconfronteerd met de vraag of nu wel het volle verschil tussen de gestegen vervangingswaarde en de oorspronkelijke waarde als vermogen kan worden gepresenteerd. Ik ben van mening dat een dusdanige flattering van het vermogensbeeld moet worden voorkomen, ook al blijft het vermogensbeeld dat door de balans als onderdeel van de jaarrekening wordt gegeven door de binding aan het systeem van resultatenbepaling altijd maar betrekkelijk. In de feitelijke uitwerking zijn een aantal nuanceringen denkbaar. Het meest voor de hand liggend en ook het minst bezwaarlijk lijkt op het eerste gezicht wat de Jong noemt de combinatie van methode 4 met methode 2. Ik wil hier in de eerste plaats de opmerking maken dat 4 en 2 geen twee afzonderlijke methodes zijn. Toepassing van methode 4 bij de resultatenbepaling vraagt als noodzakelijk complement voor de vermogenspresentatie om een verwerking, in de trant zoals die door de Jong is behandeld bij methode 2.

Dat zou dan dus zijn een overboeking van „Herwaardering” naar een bijzondere passiefrekening met een zeer typisch karakter, en waaraan de Jong zoals we reeds hebben gezien, de benaming van „Belastinglatenties” wil geven. Een passiefrekening die in het vermogensbeeld het karakter heeft van een verplichtingenrekening, doch waarop de toekomstige last niet mag worden afgeboekt, omdat die ten laste van de resultatenrekening moet komen. Die passiefrekening moet dus haar afwikkeling krijgen door parallel met de bedragen die in de opvolgende jaren als last worden genomen de oorspronkelijke overboeking te storneren.

Ook in het C.A.B.-rapport wordt in de bijlage, zoals reeds uit het in het voren-

staande opgenomen citaat is gebleken, een dergelijke procedure voorgesteld. Daarbij is arbitrair gesteld een afboeking op de herwaarderingsreserve (op het misbruik hier van het woord reserve wees ik reeds) of op andere reserves. Ik ben van oordeel dat dit feitelijk niet arbitrair kan worden gesteld. De kritische oorzaak voor de te hoge vermogenspresentatie ligt voor mij in de oorspronkelijk te hoge opvoering van de vermogensmutatie door herwaardering. Zou ik dus de aangegeven procedure volgen dan zou ik beslist kiezen voor overboeking van de herwaardering.

Verder deel ik vanuit een oogpunt van het verstrekken van een juist inzicht in de vermogenspositie, met Verboog en met de Jong het bezwaar om de door overboeking gecreëerde passiefpost met *reserve* aan te duiden. Ik voel dan voor een aanduiding waaruit het verplichtingenkarakter blijkt, echter met nadrukkelijke uitsluiting van de aanduiding als „voorziening”.

In alle ernst vraag ik mij echter af of wij ons voor een juiste vermogenspresentatie wel voor de consequentie van een ten laste van de herwaardering te creëren bijzondere passiefpost zien geplaatst. Overtrekken we de vervangingswaardetheorie niet door maar als vanzelfsprekend aan te nemen dat waardering op de grondslag van die theorie zou betekenen dat we dan in onze balans het actief moeten presenteren tegen wat men vervangingswaarde pleegt te noemen? Het is toch wel een bijzonder typisch effect dat men dan onmiddellijk moet constateren dat het vermogensbeeld daarmee overtrokken wordt en de vermogensmutatie door herwaardering een feitelijk te hoge stand aangeeft die door het opvoeren van een bijzondere post weer moet worden rechtgetrokken.

Ik voel die extra-belastingheffing die in de toekomst als last in de resultatenrekening wordt verwerkt veel meer aan als een drukkende waardefactor dan als een verplichting. Ik durf als aanhanger van de vervangingswaardetheorie te stellen dat de beginselen van deze theorie er zich niet tegen verzetten om bij waardering op de grondslag van de vervangingswaarde met deze waardedrukkende factor rekening te houden. Bij alle tolerantiegrenzen waarmee de waardering speciaal van de vaste activa toch al omringd is zou ik aan deze uitwerking de voorkeur geven. Beperkt de opwaardering zich tot dit niveau dan komt de vermogensmutatie-geen-winst op een voor de vermogenspresentatie aanvaardbare hoogte. Het toekomstig verbruik van de werkeenheden dient uiteraard tegen vervangingswaarde ten laste van de resultatenrekening gebracht te worden. Het verschil tussen deze kostenpost en de lagere afschrijving op de voorraad werkeenheden wordt dan telkenjare verder toegevoegd aan de vermogensmutatie door herwaardering.

Ik wil mijn beschouwingen besluiten met nog een korte opmerking te maken over de vermogensmutatie door herwaardering van de vlottende kapitaalgoederen. Ik gaf in het vorenstaande reeds aan dat in die gevallen waarin fiscaal het ijzeren voorraadstelsel wordt toegepast de fiscale goederenwinst bij benadering gelijk zal kunnen zijn aan de goederenwinst volgens de normale jaarrekening. Veronderstellen we eenvoudigheidshalve eens dat die gelijkheid er steeds is dan zien we dat er vanuit fiscaal standpunt bekeken in de fiscale waardering van de goederenvoorraad een stille reserve aanwezig is, gelijk aan de vermogensmutatie door herwaardering van de vlottende kapitaalgoederen. Bij de veronderstelde continuïteit komt de extra-belastingheffing over deze stille reserve (dus over de vermogensmutatie door herwaardering) niet aan de orde. In de normale jaarrekening kan dan worden volstaan met als last te nemen het belastingtarief toegepast op de ge-

toonde winst vóór aftrek van belastingen. Een extra-dotatie aan de voorziening is hier niet nodig. Ik wijs er op dat dit geen motivering op de grondslag van het contante-waardeprincipe is, ofschoon de conclusie niet afwijkt.

Veronderstellen we nu als ander uiterste eenvoudigheidshalve eens dat voor de fiscale winstberekening de goederenwinst volledig op basis van de uitgaafprijs berekend moet worden. Bij stijging van de vervangingswaarde is dan de goederenwinst fiscaal hoger dan volgens de normale resultatenrekening. Het in de normale resultatenrekening hoger opgevoerde goederenverbruik tegen vervangingswaarde wordt fiscaal voor een deel niet als last geaccepteerd.

De extra-belasting over dat fiscaal niet geaccepteerde deel van de commercieel als goederenverbruik opgevoerde last, zal op de wijze, zoals bij de vaste activa is behandeld, als extra last in de resultatenrekening moeten worden opgevoerd en aan de voorziening voor belastingen moeten worden toegevoegd.

Als typisch effect zien we bij dit gestelde uiterste dat over de in de normale jaarrekening opgevoerde vermogensmutatie door herwaardering reeds volledig de extra-belastingdruk als last is verwerkt. Tussen deze twee uitersten liggen in de praktijk vanzelfsprekend een groot aantal nuanceringen, waarbij over een groter of kleiner deel van de mutatie door herwaardering van de vlottende kapitaalgoederen de belasting reeds als last zal zijn genomen en dientengevolge reeds in het gegeven vermogensbeeld is verwerkt.

Uit de normale jaarrekening is echter zonder meer niet te zien of en in hoeverre de belasting over deze herwaardering reeds in het vermogensbeeld van de balans is verwerkt. Of en in hoeverre die belasting reeds is verwerkt is namelijk uitsluitend afhankelijk van het fiscale stelsel van winstberekening dat in het specifieke geval wordt toegepast.

Ter bevordering van een juiste beoordeling van het door de balans geboden vermogensbeeld lijkt het mij stellig gewenst dat in de toelichting wordt medegedeeld over welk deel van de herwaardering vlottende kapitaalgoederen de belasting nog niet als last is verwerkt.